

Högsta domstolen
Box 2066
103 12 Stockholm

EA m.fl. ./ riksåklagaren ang. grovt narkotikabrott m.m.

(Göta hovrätts dom den 2 september 2022 i mål B 2683-22)

Riksåklagaren har förelagts att skyndsamt svara skriftligen på överklagandena.

Jag vill anföra följande.

Inställning

Jag bestrider ändring av hovrättens dom.

Jag motsätter mig inte att Högsta domstolen prövar EAs överklagande.

Jag avstyrker prövningstillstånd beträffande IMs överklagande.

Bakgrund

EA har dömts för två fall av grovt narkotikabrott begångna under tiden den 3 februari – den 23 februari 2022 och den 23 februari 2022.

Enligt hovrätten är straffvärdet av gärningarna fängelse i fem år och sex månader. Påföljden har, med återopande av 29 kap. 5 § första stycket 9 och 29 kap. 5 a § brottsbalken, bestämts till fängelse i fyra år.

IM har dömts för synnerligen grovt narkotikabrott begånget under tiden den 1 maj 2021 – den 23 februari 2022. Påföljden har bestämts till fängelse i sju år.

Överklagandena till Högsta domstolen

EA yrkar att fängelsestraffets längd ska sättas ned.

Som skäl för prövningstillstånd gör hon gällande att det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att Högsta domstolen prövar förutsättningarna för tillämpning av 29 kap. 5 a § brottsbalken när den tilltalade lämnat uppgifter av väsentlig betydelse för utredningen av annans brott och om omfattningen av straffhindringen. Det finns enligt henne även skäl för s.k. häng-pt.

IM yrkar att åtalet ska ogillas eller att fängelsestraffet ska sättas ned.

Han gör gällande att det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att Högsta domstolens prövar hans överklagande och anger följande frågor som det enligt honom är av prejudikatintresse att Högsta domstolen prövar:

1. Vilket bevisvärde avseende medtilltalads uppgifter som åklagaren åberopat till stöd för åtalet och hur bör bevisvärderingen i denna del redovisas i domskälen? Vidare bör Högsta domstolen klargöra hur rättsregeln enligt 29 kap. 5 a § brottsbalken ska bedömas dels gällande straffflindring, dels i förhållande till den medtilltalades straff som varit i skärpande riktning.
2. Rubriceringsfrågan grovt eller synnerligen grovt narkotikabrott. Utöver sort och mängd bör Högsta domstolen klargöra vilka försvårande omständigheter ska läggas till grund för domen. Ska en narkotikabrottslighet som har sträckt sig över viss tid och avsett flera olika gärningar enligt gärningspåståendet – som var och en för sig utgör narkotikabrott – bedömas som ett enda brott eller som flera brott och har det betydelse för straffmätningen?
3. Hur ska skuldfrågan avgöras när någon under längre tid överlåtit cannabispreparat vid två tillfällen vilkas storlek det inte finns någon full bevisning om?
4. Har det betydelse för ett brotts svårhet (straffvärde) att det ha begåtts på ett svårupptäckt sätt?
5. Är det en lämplig ordning att domstolarna inte anger vilket straffvärde som de har kommit fram till, utan endast längden av det fängelsestraff som de anser bör dömas ut efter beaktande av billighetsskäl?
6. Frågan om bestämmande av straffvärde vid narkotikabrottslighet bestående i hantering av flera olika narkotiska preparat där det saknas klargörande från Högsta domstolen hur det ska bedömas.
7. Högsta domstolen måste klargöra gärningspåståendet – när åklagaren hävdar okänd person tillsammans och i samförstånd – men att det vid huvudförhandlingen framkommit att personen inte är okänd, utan namngiven och fullt identifierbar om det kan läggas till grund för bedömningen enligt 30 kap. 3 § RB.

Grunderna för min inställning

Angående IM

Efter att ha tagit del av underinstansernas domar och IMs överklagande är det min uppfattning att hovrättens dom beträffande honom i alla delar ska stå fast. Jag kan heller inte se att det finns något intresse ur prejudikatsynpunkt att Högsta domstolen prövar hans överklagande. Jag avstyrker prövningstillstånd beträffande honom.

Jag kommer i det följande att svara på Emma Appelqvists överklagande.

Rättslig reglering m.m.

Vid straffmätningen ska utöver brottets konkreta straffvärde bland annat de så kallade billighetsskälerna beaktas (29 kap. 5 och 5 a §§ brottsbalken).

Billighetsskälerna avser omständigheter som är hänförliga till gärningsmannens personliga situation, andra följdverkningar av brottet eller omständigheter som har inträffat efter brottet. Tanken bakom strafflindring på grund av billighetsskäl är att det vid sidan av straffvärdet finns en rad olika omständigheter som inte hänför sig till brottet men som det, i det enskilda fallet, skulle vara orättfärdigt att inte beakta vid påföljdsbestämningen (prop. 1987/88:120 s. 47 f. och 89 ff.). De olika billighetsskälerna kan överlappa varandra.

En viss restriktivitet gäller vid användningen av billighetsskälerna så att tillämpningen inte medför risker för en oenhetlig praxis. Det krävs därför att billighetsskälerna har viss tyngd för att en strafflindring ska kunna medges. När det har konstaterats att det finns billighetsskäl som ska beaktas vid straffmätningen måste de kunna få ett märkbart genomslag. Allmänt gäller att reduceringen av straffet bör vara beroende av den straffvärdenivå som den aktuella brottsligheten ligger på och av billighetsskälens styrka och art. Rör det sig om mycket höga straffvärden kan det bli aktuellt att mer påtagligt reducera ett fängelsestraff. Vid kortare fängelsestraff bör reduktionen begränsas till en eller annan månad. (Se ”Mordet med brödkniven” NJA 2021 s. 377 p. 18 och 19 med hänvisningar.)

Den 1 juli 2022 trädde lagändringar i kraft som bland annat innebär att en ny strafflindringsgrund infördes för tilltalade som lämnat uppgifter av väsentlig betydelse för utredningen av någon annans brott (29 kap. 5 a § andra stycket brottsbalken).

I specialmotiveringen till bestämmelsen uttalas bl.a. följande (prop. 2021/22:186 s. 118 f.).

Precis som i regleringen om strafflindring vid medverkan i utredningen av ett eget brott krävs att de uppgifter som lämnas är av väsentlig betydelse för utredningen. Detta innebär att uppgifterna ska ha varit ägnade att leda till att utredningen i något väsentligt avseende påskyndas eller underlättas.

För att strafflindring ska kunna komma i fråga bör den tilltalade i normalfallet ha lämnat en utförlig redogörelse för omständigheterna kring brottet. Det kan också handla om andra uppgifter som varit till betydande fördel för utredningen. Det kan t.ex. vara fråga om uppgifter om kontakter som den tilltalade har haft, utpekande av personer som kunnat lämna upplysningar om olika förhållanden eller anvisning av platser av betydelse, såsom var en försvunnen person, ett mordvapen, narkotika, sprängmedel eller skjutvapen finns. I ett mål om ekonomisk brottslighet kan det vara fråga om en redogörelse för olika transaktioner.

Ett tydligt exempel på när uppgifterna har varit av väsentlig betydelse för utredningen är när dessa har lett eller bidragit till att en eller flera personer lagförts för brott. Detsamma gäller om uppgifterna lett till att ett brott har kunnat avbrytas på planerings- eller försöksstadiet.

Att uppgifterna ska ha varit av väsentlig betydelse innebär dock inte ett krav på ett visst resultat som lagföring eller åtal. Hur en brottsutredning framskrider kan vara beroende av flera omständigheter. Exempelvis kan den gärningsperson som uppgifterna avser hålla sig undan eller avlida. Det kan också hända att den tilltalade som har lämnat uppgifterna lagförs innan lagföring sker av den gärningsperson som uppgifterna avser. Även i dessa situationer kan de uppgifter som har lämnas vara av väsentlig betydelse för utredningen, t.ex. om uppgifterna medfört att narkotika eller vapen har kunnat tas i beslag eller att värdefull egendom återfunnits.

(...)

Frågan om det finns anledning att medge strafflindring och i så fall i vilken utsträckning ska avgöras av domstolen efter en bedömning av samtliga omständigheter i det enskilda fallet. Om den tilltalades medverkan är av sådan omfattning att en straffnedsättning kommer i fråga bör det normalt sett ske en relativt påtaglig justering av påföljden (jfr prop. 2014/15:37 s. 38 f.). På samma sätt som gäller för övriga strafflindringsgrunder bör reduceringen vara beroende av den straffvärdenivå som den aktuella brottsligheten ligger på och av grundens styrka och art. Strafflindringen ska som utgångspunkt sättas i relation till framför allt graden av den tilltalades medverkan, i synnerhet om brottsligheten inte hade kunnat klaras upp utan sådan medverkan. Även allvaret i den brottslighet som utredningsmedverkan avser bör kunna tillmätas betydelse. Om strafflindringsgrunderna enligt första och andra styckena eller 5 § föreligger samtidigt ska en samlad bedömning av strafflindringens storlek göras med utgångspunkt i den straffvärdenivå som den egna aktuella brottsligheten ligger på.

Praxis

”Narkotikadistributören” NJA 2021 s. 525

En tilltalad hade i ett tidigt skede av förundersökningen berättat om omständigheterna kring sin befattningsmedverkan med narkotika. Hans medverkan i utredningen ansågs ge uttryck för en vilja att ta avstånd från de brottsliga gärningarna och att klara upp och ställa till rätta. Uppgifterna hade varit utförliga och konkreta och därmed ägnade att underlätta förundersökningen väsentligt. Det stod visserligen klart att misstankarna mot honom även stöddes av annan utredning men det fick antas att åtalet i betydande utsträckning byggde på de uppgifter som han själv hade lämnat under förundersökningen. Det fanns inte något som tydde på att hans medverkan hade saknat eller haft endast begränsad betydelse. Uppgifterna ansågs därför ha varit av väsentlig betydelse för utredningen och den tilltalades medverkan vid utredningen beaktades vid straffmätningen. Straffvärdet för den brottslighet den tilltalade dömdes för motsvarade fängelse i fem år och tre månader. Med hänsyn till graden av hans medverkan och till brottslighetens straffvärde sänktes straffet med sex månader.

”Kronvittnet” NJA 2009 s. 599

En tilltalad som lämnat uppgifter om sina medbrottslingar skulle som en följd av denna medverkan under överskådlig tid komma att leva under hot om allvarliga repressalier, vilket påtagligt inskränkte hans möjligheter att leva ett normalt liv.

Högsta domstolen bedömde att det skulle vara obilligt om dessa allvarliga följder inte kunde räknas honom till godo vid påföljdsbestämningen. Det förelåg därmed en sådan undantagssituation som utgör skäl för ett lindrigare straff enligt 29 kap. 5 § första stycket 8 brottsbalken.

Min bedömning

Bestämmelsen i 29 kap. 5 a § andra stycket brottsbalken är enligt sin ordalydelse tillämplig när den misstänkte i väsentlig mån medverkat till utredningen av annans brott. Bestämmelsen tar alltså i första hand sikte på själva uppkläringen av brottet. Frågan om bestämmelsen även ska kunna tillämpas när den misstänktes uppgifter stärkt bevisläget mot någon annan person på så sätt att denne har kunnat dömas enligt en strängare brottsrubricering och/eller till ett längre straff än vad som annars blivit fallet berörs inte i förarbetena.

Eftersom bestämmelsen motiveras av effektivitetsskäl och då en utredning om brottet även innefattar de gärningsmoment som ligger till grund för brottets rubricering och de omständigheter som ligger till grund för bedömningen av straffvärdet måste bestämmelsen vara tillämplig i ett fall som detta, förutsatt att den misstänkte medverkat i väsentlig mån till utredningen.

När det gäller just narkotikabrottslighet är det också ofta mycket svårt för åklagaren att föra bevisning om de olika personernas inblandning, vilket enligt nuvarande praxis är avgörande för såväl rubricering som straffmätning.

Jag har inför avgivande av svarsskrivelsen inhämtat ett yttrande av kammaråklagarna Jessica Andersson och Julia Rasmussen, se bilaga.

Av åklagarnas yttrande framgår att de uppgifter EA lämnat angående den medtilltalade IM har bekräftat den utredning som åklagaren fått fram genom bl.a. hemlig telefonövervakning, hemlig dataavläsning, hemlig kameraövervakning samt beslag m.m. Även om den bevisning som åklagarna på annat sätt fått fram är mycket övertygande kan, som åklagarna anför, konstateras att uppgifterna stärkt bevisningen mot IM och i sig varit av stor betydelse för att han har dömts för synnerligen grovt narkotikabrott istället för grovt narkotikabrott.

Mot bakgrund av vad som anförts ovan och med hänsyn till åklagarnas yttrande instämmer jag i hovrättens bedömning att EA genom de uppgifter hon lämnat i väsentlig mån medverkat till utredningen av IMs brott, vilket i skälig omfattning ska beaktas som en förmildrande omständighet vid straffmätningen beträffande henne.

Frågan är då vilket genomslag EAs medverkan ska ha vid straffmätningen. Jag kan därvid notera att hovrättens bedömning ligger linje med nuvarande praxis (se NJA 2021 s. 525). Det fallet gällde i och för sig medverkan till utredning av det egna brottet. Frågan är då om det kan finnas anledning att göra skillnad i

nedsättande riktning vid straffmätningen när det gäller medverkan till utredning av annans brott. Det man i så fall skulle kunna beakta är att ett lämnande av uppgifter om annans brott i många fall kan komma att leda till men i form av hot om repressalier mot den som på ett sådant sätt hjälper rättsväsendet. Detta förhållande kan emellertid beaktas enligt 29 kap. 5 § första stycket 8 brottsbalken (NJA 2009 s. 599). Något stöd för att det ska göras någon skillnad mellan de olika slagen av utredningsmedverkan kan heller inte utläsas av vare sig lagtexten eller i förarbetena till bestämmelsen. Det som framhålls där är att straffnedsättning på grund av medverkan till utredning av annans brott motiveras av effektivitetshänsyn. I detta fallet har också den hotbild som skapats i och med EAs uppgifter i sig medfört en straffnedsättning för henne med ett år.

Mot bakgrund av vad som uttalats enligt ovan kan jag inte se att nuvarande rättsläge ger stöd för någon ytterligare nedsättning av straffet för EAs del. Hovrättens domslut bör därför fastställas.

Prövningstillstånd m.m.

Av 54 kap. 10 § rättegångsbalken följer att prövningstillstånd får meddelas endast om det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att överklagandet prövas av Högsta domstolen (prejudikatdispens) eller om det finns synnerliga skäl till sådan prövning, såsom att det finns grund för resning eller att domvilla förekommit eller att målets utgång i hovrätten uppenbarligen beror på grovt förbiseende eller grovt misstag (extraordinär dispens).

För prejudikatdispens krävs att ett avgörande av Högsta domstolen får generell betydelse för bedömningen av framtida mål som innehåller liknande frågeställningar. Den enskildes intresse av att få till stånd en prövning i Högsta domstolen kan alltså inte föranleda prövningstillstånd på denna grund (Fitger, Rättegångsbalken, s. 54:26).

En prövning av EAs överklagande aktualiserar frågan om det mot bakgrund av praxis (NJA 2021 s. 525) kan finnas anledning till en generösare nedsättning av straffet vid medverkan till utredningen av annans brott.

Mot bakgrund av att Högsta domstolen ska pröva mål B 5097-22, där frågan är strafflindring vid medverkan till utredning av det egna brottet och där de uppgifter som lämnats varit helt avgörande för utredningen, kan det också vara av intresse att Högsta domstolen prövar hur stor en eventuell strafflindring ska vara när medverkan skett i mer begränsad mån.

Något skäl för s.k. häng-pt kan jag dock inte se att det föreligger i detta fall.

Sammanfattningsvis motsätter jag mig inte prövningstillstånd beträffande EAs överklagande.

Som jag angett ovan anser jag inte att det finns skäl för Högsta domstolen att pröva IMs överklagande. Jag avstyrker prövningstillstånd beträffande honom.

Bevisuppgift

Preliminärt åberopar jag inte någon bevisning. Enligt min uppfattning kan målet avgöras på handlingarna.

Jag ber dock att få återkomma med slutlig bevisuppgift samt mina synpunkter på målets handläggning om prövningstillstånd skulle komma att meddelas.

Petra Lundh

My Hedström

Bilaga

Yttrande från åklagarna angående utredningsmedverkan

Kopia till

Utvecklingscentrum

Rättschefen

Åklagarkammaren i Jönköping (AM-26988-22)

Kammaråklagaren Jessica Andersson

Kammaråklagaren Julia Rasmussen